

Vägledning med rekommendationer för länsstyrelsernas arbete med åtgärdsprogram och att verka för miljömålen

RUS - REGIONAL UTVECKLING &
SAMVERKAN I MILJÖMÅLSSYSTEMET

Länstyrelserna

Titel: Vägledning med rekommendationer för länsstyrelsernas arbete med åtgärdsprogram och att verka för miljömålen

Författare: RUS – Regional utveckling och samverkan i miljömålssystemet
Magnus Eriksson, Länsstyrelsen Gävleborgs län

Diarienummer: 173-2024

Utgivningsår: 2024

Omslagsbild: Arkivbilder, Office

Innehåll

1. Inledning	4
1.1 Syfte.....	5
1.2 Bakgrund	5
2. Miljömålen som del av Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling	6
3. Nationella miljömål och regional anpassning av dessa	8
4. Vad regionala åtgärdsprogram för miljömålen är och syftet med dessa .	9
5. Struktur och innehåll för regionala åtgärdsprogram för miljömålen.....	12
5.1 Åtgärderna i åtgärdsprogrammet, dess tematiska indelning och hur länge programmet ska gälla.....	12
5.2 Åtgärdsprogrammets roll som strategiskt dokument och bedömning av åtgärdernas effekter.....	15
6. Framtagande och genomförandet av regionala åtgärdsprogram för miljömålen och miljömålsprocessen	18
6.1 Processen att ta fram, genomföra och följa upp ett regionalt åtgärdsprogram för miljömålen.....	18
6.2 Åtgärdswebb för miljömålen.....	19
6.3 Extern samverkan - kommuner, region, näringsliv med flera.....	20
6.4 Miljömålsintegrering internt på länsstyrelsen	21

1. Inledning

Vägledningen är godkänd av RUS styrgrupp 2024-02-01 och slutligt fastställd i länsrådsutskott för miljö och energi genom kontaktlänsråd för miljömålen. Ersätter tidigare version beslutad 2018-04-18.

Denna vägledning med länsstyrelsegemensamma rekommendationer avser länsstyrelsernas arbete med att verka för miljömålen. Länsstyrelsernas miljömålsuppdrag framgår i länsstyrelseinstruktionen 6 §, se nedan.

Dokumentet avser framför allt punkt 1 regionala mål och punkt 2 regionala åtgärdsprogram i denna paragraf, men även andra delar. Åtgärdsuppföljning berörs, men i övrigt omfattas inte miljömålsuppföljning, som också är viktig del av miljömålsuppdraget.

MILJÖMÅLSUPPDRAGET I LÄNSSTYRELSEINSTRUKTIONEN

”6 § Länsstyrelsen ska verka för att det generationsmål för miljöarbetet och de miljö kvalitetsmål som riksdagen har fastställt nås och ska vid behov föreslå åtgärder för miljöarbetets utveckling.

Länsstyrelsen ska särskilt

1. samordna det regionala mål- och uppföljningsarbetet,
2. utveckla, samordna och genomföra regionala åtgärdsprogram med bred förankring i länet för att nå generationsmålet och miljö kvalitetsmålen,
3. stödja kommunerna med underlag i deras arbete med generationsmålet och miljö kvalitetsmålen, och
4. verka för att generationsmålet och miljö kvalitetsmålen får genomslag i den lokala och regionala samhällsplaneringen samt bidra till att de beaktas i det regionala tillväxtarbetet.

Länsstyrelsen ska i fråga om sitt miljöarbete rapportera till Naturvårdsverket och samråda med verket om vilken rapportering som behövs.”

Förordning (2017:868) med länsstyrelseinstruktion

1.1 Syfte

Vägledningens syfte är att vara ett stöd när en länsstyrelse ska ta fram ett åtgärdsprogram eller arbeta med de andra frågor som tas upp. Ett syfte är också att det ska finnas en samstämmighet mellan länsstyrelserna.

Vägledningen ersätter den vägledning som beslutades 2018-04-18. Revideringen är gjord av RUS arbetsgrupp och bygger mycket på ett metodprojekt som RUS genomförde hösten 2020 med ett antal digitala workshoppar om olika frågor rörande regionala åtgärdsprogram för miljömålen togs upp och där alla länsstyrelser deltog (dokumentation från detta finns på RUS samarbetsyta).

Förslag till reviderad vägledning har varit på remiss hos alla länsstyrelser innan den lades fast. RUS (Regional Utveckling och Samverkan i miljömålssystemet) är länsstyrelsernas samverkansorgan i miljömålsarbete.

1.2 Bakgrund

Att verka för miljömålen och åtgärdsarbetet fanns med redan i det ursprungliga regionala miljömålsuppdraget från september 1998 (dnr M98/3090/8), men det var i miljömålspropositionen 2004/05:150 som begreppet åtgärdsprogram introducerades: "Länsstyrelserna bör i bred förankring i länen utveckla regionala åtgärdsprogram för att nå miljö kvalitetsmålen..." Regionala åtgärdsprogram kom sedan in i regleringsbrev och slutligen i instruktionen.

Genom miljömålspropositionen 2009/10:155 fick RUS i uppdrag att utöver att samordna och utveckla miljömålsuppföljningen, även vara ett stöd i åtgärdsarbetet.

Redan då miljömålsuppdraget tillkom ingick att Skogsstyrelsen (då skogsvårdsstyrelserna) har det regionala ansvaret för miljömålet Levande skogar och vikten av att Skogsstyrelsen och länsstyrelserna samverkar med varandra.

2. Miljömålen som del av Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling

Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling som tillkom 2015, har nära koppling till Sveriges miljömål och miljömålsuppdraget. Regeringen anger: ”Målen för miljöpolitiken är strukturerade i enlighet med miljömålssystemet.” Vidare: ”Miljömålen utgör det nationella genomförandet av Agenda 2030:s miljörelaterade mål och delmål. Arbetet för att nå miljömålen bidrar även till att nå andra mål i Agenda 2030. Generationsmålet och de 16 miljö kvalitetsmålen kopplar tydligt till flera av målen i Agenda 2030.”¹ Länsstyrelserna har i regleringsbrevet sedan flera år också ett Agenda 2030-uppdrag².

Miljömålsarbetet är en viktig del i arbetet för en hållbar utveckling. Att arbeta med Agenda 2030 ger möjligheter att lyfta fram synergier mellan den ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensionen i arbetet med miljömålen. Vikten av helhetssyn och delaktighet betonas även i Agenda 2030 och är en viktig del att inkludera i miljömålsarbetet.

När Agenda 2030 antogs tog Naturvårdsverket fram budskap om Miljömålen efter 2020:

1. Sveriges miljömål är ledstjärnan i svenskt miljöarbete.
2. Sveriges miljömål är aktuella både idag och i framtiden.
3. Nu siktar vi på 2030.
4. Sveriges miljömål är en nyckel för ett hållbart Sverige.
5. Sveriges miljömål och de globala hållbarhetsmålen styr i samma riktning.

---

¹ Budgetproposition 2023/24:1, utgiftsområde 20.

De regionala utvecklingsstrategierna, som regionerna ansvarar för, omfattar hållbar utveckling i sin helhet. I förordningen för regionalt tillväxtarbete (2017:583) framgår också (11 §) att när den regionala utvecklingsstrategin tas fram ska bland annat åtgärdsprogram för regionala miljömål särskilt beaktas.

Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling är också något länsstyrelserna ska verka för och kommunicera. För kommuner och företag är det inte sällan så att de under senare år mer använt de globala målen än miljömålen. Det finns anledning för länsstyrelserna att fundera över när i kommunikationen det är lämpligt att använda de globala målen respektive miljömålen. Generellt kan sägas att miljömålen är mer utförliga och detaljerade och passar bra när vi fördjupar oss i miljöarbetet, medan Agenda 2030 passar bra när vi mer övergripande kommunicerar miljö som en del av hållbar utveckling och kopplingen mellan social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet. Det är också viktigt att kommunicera att miljömålen utgör det svenska genomförandet av den miljömässiga dimensionen av Agenda 2030.

REKOMMENDATIONER:

- Koppla åtgärdsprogrammen och annat miljömålsarbete till arbetet med Agenda 2030, samt regionens utvecklingsstrategi.
- I miljömålsarbetet är det också lämpligt att kommunicera Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling och förklara hur de hänger ihop med miljömålen.
- Så ofta det är möjligt och lämpligt, synka kommunikationen inom miljömålen med Agenda 2030.

3. Nationella miljömål och regional anpassning av dessa

Av länsstyrelseinstruktionen framgår att miljömålsuppdraget innebär att verka för att de nationella miljömålen får genomslag i länet. Under de första åren av regionalt miljömålsarbete låg en del fokus på att anpassa de nationella delmålen till regionala mål. Tidigare vägledningar har betonat att fokus i arbetet bör ligga på åtgärdsprogram och åtgärder snarare än på att regionalt anpassa mål, men ibland kan det finnas skäl att formulera regionala mål. Detta gäller särskilt etappmålen. Här hänvisas till RUS vägledningar för etappmålen (2023)³.

Utöver miljömålen finns andra nationella mål av betydelse för arbetet, inte minst sektorsmål inom olika politikområden och EU:s mål inom miljöområdet som löpande implementeras i Sverige. Dessa kan också vara relevanta att kommunicera och i vissa fall anpassa.

Åtgärdsprogrammen ska bidra till att uppnå de nationella miljömålen och därför är det önskvärt om det framgår i hur hög grad åtgärderna bidrar till måluppfyllelsen i miljömålen. Detta kan ibland vara enkelt att visa men är ofta svårt. Det beror bland annat på att implementeringskedjan från åtgärd till miljömål ofta är lång och att det tar tid, ofta många år, innan en åtgärd kan ge mätbar effekt. Den regionala rådigheten är också ofta begränsad. Åtgärdsuppföljningen är ett sätt att visa detta, men regionala åtgärdsprogram som visar hur åtgärderna är tänkta att bidra till olika miljömål kan också vara relevanta att formulera för åtgärdsprogrammen. Sådana mål ligger nära det Miljömålsberedningen tar upp i sitt delbetänkande Etappmål i miljömålssystemet: "Samtidigt finns det många områden som är viktiga i miljöarbetet, men som kan hanteras av ansvariga myndigheter och andra aktörer utan att ett etappmål formuleras. Vi vill i detta sammanhang särskilt lyfta fram möjligheten för myndigheter, kommuner och andra aktörer att inom ramen för sin uppgift formulera verksamhetsmål som bidrar till att miljömålen nås."⁴

---

³ Vägledning för miljömålens etappmål. RUS Regional Utveckling och Samverkan i miljömålssystemet

⁴ Etappmål i miljömålssystemet. SOU 2011:34, Regeringskansliet

REKOMMENDATIONER:

- Ambitioner i det regionala miljömålsarbetet bör visas genom åtgärdsprogrammets åtgärder snarare än genom att ta fram egna regionala miljömål.
- Länsstyrelsernas uppdrag avser att kommunicera de nationella miljömål som rör länet. Detta gäller generationsmålet, miljö kvalitetsmålen med dess preciseringar och etappmål.
- Vid behov kan länsstyrelserna göra regionala anpassningar av de nationella miljömålen och då framförallt etappmålen. Regional anpassning kan göras då betydelsen av en nationellt angiven nivå eller kvantitet kan anges för länet eller om länet vill lyfta fram ett regionalt särdrag.
- Koppla åtgärderna till relevanta nationella miljömål, både för att synliggöra kopplingen och för att underlätta uppföljningen. För att tydliggöra hur de regionala åtgärdsprogrammen bidrar till miljömålen kan också verksamhetsmål formuleras.

4. Vad regionala åtgärdsprogram för miljömålen är och syftet med dessa

Länsstyrelseinstruktionens skrivning om regionala åtgärdsprogram för miljömålen uttrycker en vilja att länsstyrelserna ska arbeta för att genomföra eller initiera åtgärder och att detta ska ske i samverkan med regionala och lokala aktörer. Det centrala är att länsstyrelserna och andra aktörer fortlöpande tar initiativ och att åtgärdsprogrammen ska vara en hjälp för detta.

Regeringen har inte närmare definierat vad som menas med regionala åtgärdsprogram för miljömålen och ingen vägledning eller styrning har initierats kring hur arbetet ska bedrivas. En följd av detta har varit att varje länsstyrelse själva utvecklat struktur och innehåll för detta arbete. Erfarenhetsutbyte har dock skett mellan länsstyrelserna, vilket bidragit till att samsyn ändå vuxit fram. Ett särskilt återrapporteringskrav i regleringsbrevet 2015 och 2016 hade delvis fokus på hur arbetet med åtgärdsprogram bedrevs och vilka arbetssätt som användes för detta.

Syftet med regionala åtgärdsprogram för miljömålen har diskuterats i det metodprojekt som genomförts hösten 2020 och då har avsetts de åtgärdsprogram som initieras genom miljömålsuppdraget. I rutan nedan återges den tolkning av syftet som identifierats.

SYFTET MED ÅTGÄRDSPROGRAM FÖR MILJÖMÅLEN:

Åtgärdsprogram för miljömålen, initierade genom miljömålsuppdraget, samlar länets nyckelaktörer i arbetet med att identifiera, prioritera och genomföra åtgärder som leder i riktning mot att de nationella miljömålen nås. Därmed är åtgärdsprogram för miljömålen också åtgärdsprogram för den miljömässiga dimensionen i Agenda 2030.

Åtgärdsprogram för miljömålen visar också hur länsstyrelsens och andra aktörers uppdrag inom miljöområdet bidrar till miljömålen. Andra åtgärdsprogram och handlingsplaner till följd av andra uppdrag inom miljöområdet bör också ses som åtgärdsprogram som bidrar till miljömålen. Åtgärdsprogram för miljömålen kan användas för att samordna, förtydliga och främja genomförandet av miljömålen i dessa, till exempel genom att lyfta synergier och hantera målkonflikter. Åtgärdsprogram för miljömål beaktar miljömålen ur ett helhetsperspektiv och fyller en viktig funktion då det även fångar upp åtgärder som inte täcks in och genomförs inom länsstyrelsens övriga uppdrag, men som är av stor betydelse för att nå miljömålen. Detta under förutsättning att det finns rådighet på lokal eller regional nivå att genomföra åtgärden.

Vidare är syftet med åtgärdsprogrammet att bidra till tvärsektoriell miljöstrategisk dialog och samverkan och kommunikation mellan länets relevanta aktörer, offentliga såväl som privata. Åtgärdsprogram för miljömål ska användas aktivt i det kontinuerliga arbetet med miljömålsprocessen (Miljömålsprocessen – ett förändringsarbete, 2017⁵). Åtgärdsprogram enligt skrivelse 2, 6§, Länsstyrelseinstruktionen kan således användas för att underlätta genomförande av skrivelse 3, stödja kommunerna med underlag i deras arbete med generationsmålet och miljökvalitetsmålen, samt 4, verka för att generationsmålet och miljökvalitetsmålen får genomslag i den lokala och regionala samhällsplaneringen och i det regionala utvecklingsarbetet.

I arbetet med regionala åtgärdsprogram för miljömålen behöver varje län dock också formulera länsegna syften utifrån de platsspecifika förutsättningar som finns.

---

⁵ [Miljöprocessen - ett förändringsarbete, RUS - Regional Utveckling och Samverkan i miljömålssystemet](#)

De flesta länsstyrelser har idag ett samlande målövergripande åtgärdsprogram för miljömålen av liknande slag som beskrivs i detta syfte. Några länsstyrelser har delat upp miljömålen i några olika åtgärdsprogram som initierats genom miljömålsuppdraget.

Andra regionala uppdrag inom miljöområdet, och även andra politikområden där det ingår att ta fram strategier eller åtgärdsprogram, är av stor betydelse för att nå miljömålen och det är angeläget att miljömålen syns i dessa då de också kan ses som strategier och åtgärdsprogram för miljömålen. Flera av dessa uppdrag har tillkommit efter det att miljömålen tillkom. Här ingår energi- och klimatstrategier, handlingsplaner för grön infrastruktur, tillsynsvägledningsplaner, livsmedelsstrategier, skogsprogram, åtgärdsprogram för vattenförvaltning, regional infrastrukturplanering med flera.

Flera länsstyrelser har lagt in energi- och klimatuppdragets åtgärder i miljömålen åtgärdsprogram. Detta gör att det inte behövs en särskild handlingsplan till energi- och klimatstrategin och antalet styrdokument minskar då. Andra uppdrag som innehåller åtgärder kan med fördel inkluderas på samma sätt i åtgärdsprogram för miljömålen.

REKOMMENDATIONER:

- Inom ramen för miljömålsuppdraget ha ett målövergripande åtgärdsprogram för miljömålen i enlighet med syftet som anges i denna vägledning (se rutan ovan). Alternativt indelat i åtgärdsprogram utifrån olika teman.
- Se strategier/åtgärdsprogram till följd av andra uppdrag av betydelse för miljön som viktiga för miljömålen och verka för att miljömålen blir synliggjorda och en del i dessa.

5. Struktur och innehåll för regionala åtgärdsprogram för miljömålen

Det finns olika sätt att strukturera och utforma ett regionalt åtgärdsprogram för miljömålen. Inte heller för detta har någon styrning skett för att få länen att göra på liknande sätt, men vissa strukturer har ändå blivit vanligare än andra, bland annat som en följd av erfarenhetsutbyte mellan länen.

5.1 Åtgärderna i åtgärdsprogrammet, dess tematiska indelning och hur länge programmet ska gälla

Framtagande av åtgärder beskrivs i kapitel 6.

Vad är då en åtgärd i detta sammanhang? I kravspecifikationen för Åtgärdswebb för miljömålen⁶, det gemensamma uppföljningssystemet av åtgärdsprogrammen, anges följande definition: "En åtgärd är enligt Nationalencyklopedin en 'handling som är inriktad på (visst) resultat'.

Åtgärder som registreras i detta system ska som minimum ha en rubrik, en formulering som beskriver vad som ska göras och ha minst en ansvarig organisation...Utöver detta bör de åtgärder som registreras i Åtgärdswebben vara avgränsade i tid och rum och ha en tydlig avsändare och ett tydligt syfte. För exempel på olika åtgärdstyper, se förklaringen till begreppet åtgärdstyp."

Åtgärdstyper som anges i Åtgärdswebb för miljömålen är:

- Normativa (till exempel lagar, regler med tillämpning)
- Ekonomiska (till exempel bidrag, miljöskatter)
- Informativa (till exempel informationsmaterial och utbildning)
- Nätverksstyrning (till exempel dialoger och samverkan)
- Kunskapsunderlag (till exempel miljöövervakning och planeringsunderlag)
- Fysiska åtgärder

Åtgärderna i de regionala åtgärdsprogrammen avser prioriteringar och ambitioner i lärens miljöarbete. Dessa bygger på vad som är möjligt utifrån vilja och rådighet och bör också göras utifrån en regional strategisk analys av miljömålen. Allt miljöarbete kan inte ingå, vilket skulle göra åtgärdsprogrammen mycket omfattande och då skulle heller inte prioriteringar framgå. Miljöarbetet i sin helhet kan dock beskrivas i

---

⁶ [Åtgärdswebben, RUS - Regional Utveckling och Samverkan i miljömålssystemet](#)

bakgrundstexter. För att ytterligare prioritera finns exempel där ett urval av åtgärder i ett åtgärdsprogram särskilt lyfts fram.

Det gångse är att de åtgärder som tas upp i de regionala åtgärdsprogrammen för miljömålen handlar om lite större, bredare, övergripande, aggregerade insatser, snarare än enskilda ärenden eller avgränsade insatser geografiskt eller hos enskilda organisationer. Exempelvis är en förekommande åtgärd att utveckla miljömålets integrering i den kommunala översiktsplaneringen i länet, snarare än att ta upp en viss kommuns översiktsplan.

I uppföljningen kan däremot olika aktörer redovisa vad de gjort inom ramen för åtgärden. Trots att åtgärderna till sin karaktär ofta är mer övergripande, gäller det dock att inte tappa konkretion och tydlighet i vad som ska göras. I allmänhet konkretiseras också åtgärderna när olika ansvariga aktörer ska ta om hand och omsätta dem. Det är också möjligt att använda sig av "detaljerade underlag" som bilaga till åtgärdsprogram. En av de viktigaste delarna där är att det är tydligt vad som gäller för att en åtgärd ska anses påbörjad, genomförd etc.⁷

Vilka aktörer är ansvariga för genomförandet av åtgärderna? I stort sett alla länsstyrelser har idag åtgärdsprogram där åtgärderna riktar sig till såväl regionala myndigheter som kommuner och näringsliv och även andra organisationer. Enskilda medborgare kommer in indirekt genom åtgärder som syftar till att underlätta deras miljöarbete. Samverkan mellan olika aktörer är viktigt för många åtgärders genomförande.

De flesta länsstyrelser har åtgärdsprogram som inbegriper såväl utvecklad tillämpning av olika styrmedel som faktiska fysiska åtgärder. De flesta länsstyrelser inbegriper vidare såväl åtgärder styrda av uppdrag och lagstiftning, som åtgärder mer på frivillig grund. Det är viktigt att utveckla tillämpningen av uppdrag, lagstiftning som finns och verksamhet som redan sker.

Tid för genomförande som anges för åtgärderna kan vara alltifrån specifikt tidsatta under programperioden, till löpande under perioden eller bara att de ska ske under perioden. En möjlighet som kan tillämpas är att justera och lägga till åtgärder under programperioden. Fördelen med detta är att programmet blir mer flexibelt och tidsanpassat, en svårighet kan vara att förankra sådana tillägg.

---

⁷ Exempel från Länsstyrelsen Västra Götaland: [Detaljerat underlag om miljömålsåtgärderna, Ett hållbart Västra Götaland](#)

Hur många åtgärder är lämpligt att ha i ett åtgärdsprogram? Detta varierar mycket mellan länen och antalet kan också bero på hur omfattande varje åtgärd är. . Alltför många åtgärder kan bli svårhanterligt. Flera länsstyrelser har nu ett 50-tal åtgärder i sina program.

Alla länsstyrelser har någon form av tematisk indelning i sina program för åtgärderna som exempelvis vatten, natur, energi/klimat och konsumtion. Det finns också exempel på indelning efter samhällssektorer såsom jordbruk, tillverkningsindustri och besöksnäring. Indelning efter miljömålen är också möjligt, men eftersom de flesta åtgärder är målövergripande blir en sådan indelning problematiskt, då åtgärder behöver upprepas alternativt att många hänvisningar mellan kapitlen då behövs.

I Åtgärdswebb för miljömålen finns följande åtgärdsområden listade:

- Avfall
- Energi
- Friluftsliv
- Gifter och kemikalier
- Hälsorelaterat
- Jordbruk/odlingslandskap
- Klimatpassning
- Konsumtion
- Kulturmiljö
- Miljöledning/verksamhetsstyrning
- Kunskap
- Naturmiljö land
- Regional tillväxt
- Samhällsplanering
- Skogliga området
- Transporter
- Vatten

Hur länge ska åtgärdsprogrammet gälla? De flesta länsstyrelser har 4–5-åriga program, men det finns också exempel på åtgärdsprogram som nu gäller till 2030. Eftersom processen att ta fram och förankra ett åtgärdsprogram är rätt omfattande och tar tid är det klokt att inte revidera programmen alltför ofta. Detta ska ställas mot att programmet inte bör bli inaktuellt i sina skrivningar. Jämförelse kan här göras med olika EU-anknutna program som är sjuåriga. Halvtidsöversyner kan vara ett sätt att hålla åtgärdsprogram aktuella.

5.2 Åtgärdsprogrammets roll som strategiskt dokument och bedömning av åtgärdernas effekter

I RUS metodprojekt hösten 2020 var ett fokus hur åtgärdsprogrammen för miljömålen kan bli mer strategiska. Här är det viktigt att utöver att identifiera möjliga åtgärder i samråd med olika aktörer under framtagandet också göra någon form av regional analys utifrån miljömålen behov.

En del i detta kan vara att inledningsvis ta fram och förankra en gemensam målbild för arbetet. Vidare kan ingå att ta fram nulägesanalys, intressantanalys, gapanalys, jobba med back-casting, storytelling eller andra metoder för att identifiera vart länsstyrelsen och de andra aktörerna vill och kan nå med åtgärdsprogrammet. Att sätta upp särskilda åtgärds mål för programmet kan också vara ett sätt. Länets årliga regionala uppföljning av miljömålen är central att utgå ifrån för att göra prioriteringar utifrån länets behov.

Vid såväl utformning och planering som uppföljning av åtgärderna är det en fördel att analysera deras samhällsekonomiska effekter (miljö, sociala och ekonomiska). Genom detta kan de mest effektiva åtgärderna väljas och uppföljningen av åtgärderna blir mer uttömmande och användbar. Analysen är också ett sätt att synliggöra de andra dimensionerna av Agenda 2030 i åtgärdsarbetet. Det ger även de aktörer som är ansvariga för genomförandet tydliga argument om de behöver förankra åtgärden i sin respektive organisation. I RUS metodprojekt har Naturvårdsverket, Vattenmyndigheterna och enskilda länsstyrelser bidragit med kunskap om hur detta kan göras. Presentationer och inspelade filmer finns på RUS samarbetsyta.

En effekt är ”en förändring som inträffat som en följd av en vidtagen åtgärd och som annars inte skulle ha inträffat”⁸ Många samverkande faktorer kan ligga bakom en effekt och effekten av en insats kan dröja. Det finns direkta och indirekta effekter. Ökad kunskap om effekter utvecklar arbetet och gör det mer verkningsfullt.

I planeringsfasen när åtgärderna tas fram kan effekter analyseras genom en metod som heter verksamhetslogik där Ekonomistyrningsverket har tagit fram vägledning.⁹ Andra benämningar på liknande metoder är programteori eller effektkedja. Metoderna handlar om att beskriva förväntade relationer mellan insatta resurser, aktiviteter, prestationer och effekter. I metoden identifieras de tänkta effekterna med en åtgärd i relation till målen och antaganden synliggörs. Målgrupper för åtgärden som ska nås identifieras och hur de nås på bästa sätt för att effekten ska uppnås.

Vid effektuppföljning bedöms effekter i form av åtgärder i samhället och i natur och miljö och om möjligt effekter på miljötillståndet. Effekter bedöms på kort, medel och lång sikt. Uppföljningsmått behövs för att mäta effekterna mot målnivåer. Man skiljer på uppföljning och utvärdering. Uppföljning svarar på om insatsen genomförts som planerat, medan utvärdering svarar på vilka effekter som insatsen gett upphov till, och i vilken grad som insatsen bidragit till uppställda mål. Även processer kan utvärderas.

RUS har tagit fram vägledningar och utbildningstillfällen till stöd för strategisk analys i arbetet, däribland Miljöprocessen – ett förändringsarbete (2017), som tar upp alla steg i arbetet med ett åtgärdsprogram. RUS kurser i förändringsledning syftar också till kunskaper om detta. 2024 publicerar RUS en uppdaterad vägledning i samhällsekonomisk analys.

---

⁸ Ekonomistyrningsverket

⁹ [Verksamhetslogik, Ekonomistyrningsverket](#)

REKOMMENDATIONER:

- Låt åtgärderna avse prioriteringar och ambitionshöjningar för länets miljöarbete som berörda aktörer kan ställa sig bakom. Åtgärderna bör utgå från en strategisk analys utifrån vad som är möjligt och önskvärt i länet utifrån miljömålen behov. Denna analys kan inbegripa framtagande av målbild, gapanalys, nulägesanalys, intressantanlys, och andra metoder.
- Inbegrip åtgärder som avser såväl regionala myndigheter, organisationer, kommuner, region och näringsliv som länsstyrelsens egna åtgärder.
- Utforma åtgärder i enlighet med begrepp som formulerats för Åtgärdswebb för miljömålen¹⁰.
- Analysera om möjligt åtgärdernas samhällsekonomiska effekter (miljö, sociala och ekonomiska).
- Ta fram underlag som beskriver vad åtgärderna innebär, hur de ska genomföras och följas upp.
- Redogör för hur varje åtgärd ska följas upp samt hur programmet som helhet ska utvärderas. Överväg om någon metod för effektuppföljning ska tillämpas inom programmet.
- Vid revidering/översyn av ett åtgärdsprogram kan en hjälp vara att titta på senaste uppföljningen och se om det finns åtgärder som är klara (inte behövs mer), eller svåra att följa upp och därför behöver ändras, eller som ingen åtagit sig (inte är relevanta eller svåra att förstå).

---

¹⁰ [Åtgärdswebben, RUS - Regional Utveckling och Samverkan i miljömålssystemet](#)

6. Framtagande och genomförandet av regionala åtgärdsprogram för miljömålen och miljömålsprocessen

6.1 Processen att ta fram, genomföra och följa upp ett regionalt åtgärdsprogram för miljömålen

Åtgärdsprogrammen ska enligt uppdraget bedrivas med bred förankring i länet. Processen vid framtagande, genomförande och uppföljning av ett åtgärdsprogram är central för resultatet och för att undvika att styrdokumentet blir en ”hyllvärmare”. God dialog, samverkan, kommunikation och mycket annat behövs för att hålla igång en sådan process långsiktigt.

Det är viktigt att tänka på hur genomförandet ska gå till redan i framtagandet av programmet och åtgärderna. Alltså att man från början planerar för exempelvis seminarier, kommunikation, hur man som länsstyrelse kan stötta aktörerna etc. På så sätt blir åtgärderna genomförbara och det finns en samsyn och tydlighet om vad som ska göras. RUS *vägledning Miljöprocessen – ett förändringsarbete*¹¹ tar upp alla steg för *förändringsledning* som kan användas vid arbete med åtgärdsprogram och RUS kurser i förändringsledning syftar också till kunskaper om detta.

Arbetet med att ta fram ett åtgärdsprogram bedrivs med fördel i projektform. Arbetet har i allmänhet visat sig ta 1,5–2 år, inbegripet interna och extra samråd, framskrivande, remiss och fastställande.

Samråd och dialog behöver ske med alla aktörer som förväntas ta ett ansvar för åtgärdsprogrammets åtgärder. Skogsstyrelsen har en viktig roll som samrådspart eftersom de också är ansvariga för ett miljö kvalitetsmål, Levande skogar. En framgångsfaktor är att aktörerna själva är med och formulerar åtgärderna de ska driva eller medverka i. Samråds- och dialogprocessen behöver organiseras på ett ändamålsenligt sätt. Flera länsstyrelser samordnar dessa samråd med andra pågående processer och uppdrag, vilket ger effektivitet och även bidrar till att koppla dessa processer till miljömålsarbetet.

Sedan ett förslag till åtgärdsprogram för miljömålen skrivits fram har i princip alla länsstyrelser ställt ut det på remiss, även om det inte heller

---

¹¹ [Miljöprocessen - ett förändringsarbete, RUS Regional Utveckling och Samverkan i miljömålssystemet](#)

här uttalats några krav från uppdragsgivaren. Remisstiden behöver vara tillräckligt lång, så att även kommuner med en beslutsprocess som tar lång tid hinner svara, dvs. minst tre månader. En omsorgsfull remisshantering är viktigt för aktörernas förtroende för processen. Åtgärdsprogrammen fastställs i allmänhet av landshövdingen. Ibland fastställer också ytterligare organisationer programmen.

I genomförandet av åtgärdsprogrammen är grunden att ansvariga aktörer tar om hand och omsätter sina åtgärder i sin verksamhetsplanering. Därutöver kan länsstyrelsen på olika sätt stimulera och understöda genomförandet. Flera länsstyrelser har arbetat med överenskommelser och åtaganden med kommuner och andra och vissa arbetar aktivt med att få till samverkansprocesser inom olika aktörsgrupper.

Länsstyrelsen behöver internt organisera och verksamhetsplanera sitt arbete med genomförandet. Här kan miljömåls- och miljöledningssuppdragen interagera.

Vikten av bättre åtgärdsuppföljning har betonats i miljömålsuppföljningen och även i andra sammanhang under senare år. Uppföljning av åtgärderna ger underlag till planering av fortsatt verksamhet och till den regionala årliga uppföljningen av miljömålen.

6.2 Åtgärdswebb för miljömålen

Åtgärdswebb för miljömålen ingår i den länsstyrelsegemensamma förvaltningen av IT-system och är länsstyrelsernas gemensamma IT-verktyg för uppföljning av åtgärdsprogram för miljömålen.¹² Ett sådant system hade länge efterfrågats av länsstyrelsernas miljömålssamordnare. Intentionen är att alla länsstyrelser ska ansluta till detta system så småningom. Verktöget är publikt och alla kan där ta del av länens åtgärdsprogram och uppföljning av dessa. Uppföljning i verktöget kan även ske av andra aktörer än länsstyrelserna. Åtgärdswebb för miljömålen kan också användas som verktyg vid framtagande av åtgärdsprogram. 2024 avslutas ett arbete med att koppla samman Åtgärdswebb för miljömålen med länsstyrelsernas interna verksamhetsplaneringsverktyg LISA. Tanken med detta är att uppföljning av länsstyrelsernas egna åtgärder i ett åtgärdsprogram ska kunna ske i LISA och sedan exporteras till Åtgärdswebb.

---

¹² Åtgärdswebben, RUS - Regional Utveckling och Samverkan i miljömålssystemet

6.3 Extern samverkan - kommuner, region, näringsliv med flera

Kommunerna är en central aktör för miljöarbetet och i de regionala åtgärdsprogrammen utifrån sina roller som myndighet, verksamhetsutövare och politisk organisation. Det är bra om kommunerna inbegriper sin medverkan i sina egna styrdokument och processer. Att stödja kommunerna är en av de särskilda frågor som lyfts fram i det regionala miljömålsuppdraget. Länsstyrelserna har mycket samverkan med kommunerna där åtgärdsprogrammet och miljömålen kan tas upp.

De flesta länsstyrelser har särskilda nätverk för kommunala miljö- eller hållbarhetsstrategier. Dialog med den politiska nivån och berörda chefstjänstepersoner är också viktigt. *RUS Vägledning för lokalt arbete med miljömål och Agenda 2030*¹³ ger underlag för hur kommunerna kan arbeta med miljömålen och hur länsstyrelse och kommun kan samverka.

Regionerna är också en särskilt viktig part i arbetet med åtgärdsprogrammen och samverkanspart till länsstyrelserna, genom deras ansvar för regional utveckling och de regionala utvecklingsstrategierna (RUS), transportplanering och kollektivtrafik samt deras stora direkta miljöpåverkan. Att involvera regionerna är också ett sätt att involvera regionala och kommunala politiker i miljöarbetet.

Även näringslivet, enskilda företag och branschorganisationer, har en betydelsefull roll i åtgärdsprogrammen. Miljömålsuppdraget kan vara en möjlighet att bygga samverkan med näringslivet. *RUS vägledningar för näringslivets arbete med miljömålen och förslag på hur länsstyrelserna kan stödja och samverka med näringslivet*¹⁴ ger mer underlag.

Nationella myndigheter verksamma regionalt är också viktiga parter i det regionala miljömålsarbetet, Skogsstyrelsen, men också Trafikverket med flera

Därutöver finns en mängd olika organisationer som kan engageras i arbetet.

---

¹³ [Vägledning för lokalt arbete med miljömål och Agenda 2030, RUS - Regional Utveckling och Samverkan i miljömålssystemet](#)

¹⁴ [Vägledning för myndigheternas stöd till företag i deras arbete med miljömålen och miljödimensionen i Agenda 2030 - RUS Regional Utveckling och Samverkan i miljömålssystemet](#)

6.4 Miljömålsintegrering internt på länsstyrelsen

Länsstyrelsen själv är en av de viktigaste aktörerna inte bara för att hålla ihop arbetet med åtgärdsprogram för miljömålen, utan också som ansvarig för olika åtgärder. Olika verksamheters medverkan i genomförande och uppföljning behöver organiseras och tas med i verksamhetsstyrningen. Ledningens stöd är viktigt i arbetet. RUS har tagit fram flera olika vägledningar för miljömål i olika verksamheter och 2024 planeras en mer övergripande sådan vägledning att slutföras.

REKOMMENDATIONER:

- Bedriv både framtagande och genomförande av de regionala åtgärdsprogrammen för miljömålen i nära samarbete med organisationer, kommuner, regioner, näringsliv och regionalt verk samma myndigheter samt involvera berörda delar av länsstyrelsens egen verksamhet.
- Se till att förändrings/processledningskunskap finns i länsstyrelsens miljömålsorganisation.
- Använd Åtgärdswebb för miljömålen för uppföljning av de regionala åtgärdsprogrammen för miljömålen.
- Integrera länsstyrelsens egna åtgärder i åtgärdsprogrammen i länsstyrelsens verksamhetsplanering/styrning.

Länsstyrelserna

www.lansstyrelsen.se